

Konklusion

Refleksioner over religion som levet kulturarv

Af Marie Vejrup Nielsen og Martin Brandt Djupdræt

Projektet “Religion – levende kulturarv” har givet en række konkrete erfaringer omkring arbejdet med *religion på kulturhistoriske museer* og *samspillet med nye og etablerede brugergrupper*, og vi har også gjort os erfaringer omkring *samarbejdet mellem forskellige fagmiljøer*, på tværs af fagligheder og kontekster.

Denne artikel er en konklusion på hele udgivelsen og samler vores overvejelser om disse aspekter.

Religion på museum

Artiklerne i denne publikation viser tydeligt den interesse, der har været for at arbejde med religion på museerne. Der er bred forståelse af, at religion er en del af kulturhistorien. Det, som projektet har kunnet observere, er især, at der er brug for en større forståelse af, hvordan religion kan italesættes, og hvilke udfordringer der kan være i arbejdet med religion på museum.

Undervejs i projektet er betydningen af religion og de religiøse elementer i forskellige traditioner og sammenhænge blevet diskuteret med ansatte på de museer, der var med i projektet. Der har hele vejen igennem været en stor nysgerrighed omkring emnet og et ønske om netop at få konkrete forslag til, hvordan man kan arbejde med temaet. Samtidigt opfattes religion ofte, også af museumsansatte, som noget privat – og der har været spørgsmål om, hvordan man som museumsansat kan opleve, at det er vanskeligt at tale om religion uden også at have fået afklaret, hvad man egentligt selv tænker og mener om emnet.

I arbejdet med at lave undervisningsmateriale til museumsansatte oplevede vi i projektgruppen, at de ansatte kommer med forskellige forudsætninger

og ideer om, hvad dette emne kan, og hvordan det kunne være relevant i lige netop deres kontekst.

Derfor besluttede vi, at i stedet for at have et fast kursustilbud, ville vi hellere udvikle en online-portal med ressourcer til arbejdet med religion, som det er muligt at bruge i den konkrete sammenhæng, man ønsker.

Forskellige museer og ansatte vil ud fra deres egen kontekst have nogle forståelser af, hvad religion er, og hvordan det kan være relevant eller irrelevant i deres egen sammenhæng. Religion kan virke oplagt for museer, der arbejder med migration og har haft emnet inde i udstillinger mange gange, mens det kan være helt nyt og fremmed for andre museer.

Vores udgangspunkt er, at kulturhistorien er fyldt med religiøse konnotationer og referencer, og at det derfor burde være et meget centralt emne på kulturhistoriske museer. Gennem refleksioner og dialoger har vi i projektet fået et større fokus og en større selvbevidsthed omkring, hvornår man taler direkte om religion i formidlingen, og hvornår perspektivet mere indgår som et aspekt ved siden af andre i arbejdet omkring udstillinger.

For at kunne arbejde med religion museer kræver det en faglighed omkring emnet, og ved at åbne for perspektiver fra religionsforskningen kan der komme en større dybde og perspektivering i de fortællinger, museerne allerede laver.

I denne publikations deles erfaringer fra Dansk Jødisk Museum og Immigrationsmuseet i museumsinspektør Sara Fredfeldt Stadagers artikel "Religionsfaglighed på et museum – sagen om chokolademønten" og i Museums- og arkivchef Catherine Kyø Hermansens og museumsinspektør Emma Barnhøj Jeppesens artikel "Mellem familiealbums, turbaner og palquier – Museet som rum for samskabelse og demokratiske samtaler".

Vi har også erfaret, at det ikke mindst er vigtigt at inddrage den enkeltes erfaring, hvis vi skal forstå og formidle betydningen af religion. Dette gælder både erfaringen hos dem, der er med til udvikle museernes formidling, og erfaringer hos besøgende. Og at denne erfaring er kropsligt, sanseligt, rumligt og materielt erfaret og erindret.

Dette kan også være med til at udvikle den mere klassiske religionsfaglighed på universitetet, hvor der igennem projektet er sket en læring omkring, hvordan religion kan indgå i aktiviteter på museer, og hvad det gør ved forståelsen af, hvordan man kan forske i religion.

Den klassiske religionsvidenskab har ikke i særligt høj grad eksperimenteret med at bruge intervention som redskab. Det vil sige aktiviteter, der er planlagt af f.eks. forskere til at fremkalde reaktioner og nye mønstre hos mennesker. I projektet her har vi i høj grad brugt intervention til at udfordre forståelsen af religion – og også forståelsen af, hvad museernes formidling bør og skal kunne. Som beskrevet i lektor Marie Vejrup Niensens artikel “At få religion på landkortet – religion som lokal kulturhistorie” skete dette f.eks. i udstillingstiltaget “Aarhus fortæller om religion”, hvor vi aktivt ændrede et stort bykort i Aarhus Fortæller, Den Gamle Bys udstilling om Aarhus, så dens fokus blev religion, og hvor der blev skabt aktiviteter, der tilskyndede de besøgende til at forholde sig religion på nye måder. Dette er ikke nyt eller fremmed for museerne, og heller ikke for en række andre forskningsmiljøer, men blev en øjenåbner for de af os, der har en mere traditionel religionsvidenskabelig baggrund.

Vi har også arbejdet med, hvordan det kan give nye perspektiver på byrummet, når de historiske byrum kobles til aktuelle levede erfaringer. Og her har vi især set, hvordan det er frugtbart at række ud efter forskellige brugergrupper, fordi det bibringer forskellige syn på byen gennem de personlige fortællinger. Gennem projektet er samtidig skabt nye kontakter mellem museum og brugergrupper.

Samspil med brugergrupper

I projektet og i artiklerne i denne publikation er der eksempler på samspil med forskellige brugergrupper. I projektet var der eksempler på, at grupper gennem deres tilknytning til trossamfund blev inddraget grundet den særlige indsigt, de havde. Inddragelsen kunne også ske med borgere og besøgende på museet, ikke fordi de havde en officiel rolle som ekspert, men for at spørge ind til deres forståelse af religion og det religiøses betydning.

Da religion både er et privat og offentligt emne, er det også et emne, der opfattes forskelligt og tillægges forskellig betydning af hver enkelt person og institution. Dermed bliver det et emne, som tydeligt viser, at vi alle er de mest kyndige omkring vores eget liv, vores erindringer og forståelse af verden. Der kommer derfor en flydende grænsen mellem “ekspert” og “læg-

mand”. Vi er alle eksperter på vores egen forhold til levend religion. Samtidig er museet garanteret for en professionel tilgang til kulturhistorien.

Denne dobbelthed er blandt andet berørt i artiklen “Religionsfaglighed på et museum” om Dansk Jødisk Museum og diskussionerne om det museums formidling og tiltag.

I artiklen “Nye øjne på religion i udstillinger” kommer museumsinspektør Anneken Appel Laursen og projektmedarbejder Shaymaa Ahmad Najjar med forslag til en værktøjskasse, der kan bruges for at italesætte og undersøge museernes egen brug af religion. Også lektor Randi Marselis, museumsinspektør Laura Maria Schütze og lektor Lise Paulsen Galals artikel “Byen som religiøst hverdagsrum: Workshops med Roskildes borgere” giver en række konkrete forslag til, hvordan diskussioner om hverdagsreligiøse emner kan faciliteres.

Når det kommer til mødet med besøgende på museerne og deltagere i workshops, var en erfaring, som er beskrevet i artiklen “Nye øjne på religion i udstillinger” og “Byen som religiøst hverdagsrum”, at de besøgende og borgerne ikke så religion som et fremmed emne, der ikke hører til på museerne. I de projekter var der en oplevelse af, at der kunne være et behov for at blive taget mere i hånden eller have mulighed for at spørge ind til emnet. Det var helt klart, når vi selv indgik som facilitatorer af workshops eller gav rundvisninger eller på anden måde åbnede for emnet, at der kom mest dialog og interesse hos de besøgende.

Forskellige typer af interaktion med museumsgæsterne er beskrevet i artiklen “At få religion på landkortet – religion som lokal kulturhistorie”. En af interaktionselementerne var en tavle, hvor de besøgende kunne dele egne overvejelser om religiøse steder i byen. Den blev stort set ikke brugt, hvilket måske kan have at gøre med det private omkring det religiøse. Samtidig viste det sig, at de andre greb, såsom “Religionskassen” – en kasse med genstande og fotos, der har med religion at gøre – og også undervisningsmaterialet, der blev brugt i udstillingen, åbnede for nye spørgsmål og god dialog. Så også her var erfaringen, at når museet skaber gode rammer og går aktivt ind i at åbne dialogen med de besøgende, så var der en stor åbenhed for at tale om religion i museets kontekst.

'Religionsskassen' fra udstillingen 'Aarhus fortæller om religion' i Den Gamle By. Foto af Asger Christensen

I Sanne Hansens artikel "Religion på museer – som en del af et undervisningsforløb" og i den førnævnte artikel "Nye øjne på religion i udstillinger" bliver det beskrevet, hvordan denne nye viden fra de besøgende bliver sat i spil, ved at observationerne bliver diskuteret med centrale aktører og beslutningstagere på museet. De to eksempler viser tydeligt, at den nye viden bliver taget alvorligt, og der er en anerkendelse af, at nye øjne kan give mulighed for andre fortællinger i og om udstillingerne.

Disse nye tolkninger kan medvirke til at udfordre museumsansatte til refleksion om, hvad man formidler og hvorfor. Det giver de museumsansatte en mulighed for at reflektere over egen praksis og åbner for forhandlinger om positioner og dagsordener. Forsøget med at lade udvalgte grupper af besøgende guide de museumsansatte igennem udstillingerne giver ikke lette svar, men muligheder for at tænke i nye retninger, som ansat på museet.

Dokumentationen og formidlingen af religion på museer og på universiteter udfordres og kvalificeres af samarbejdet med både religiøse grupper og med borgere og museumsgæster, der gennem deres levede liv i en større

eller mindre grad bruger traditioner med et religiøst afsæt. Formidling af religion i et nutidigt perspektiv kan ikke lade sig gøre, uden at museerne i højere grad tør række ud efter eller sikre en allerede etableret kontakt til miljøer, der kan indgå i dialogen om religion som del af historie, nutid og fremtid. Det handler om, at museerne netop skal turde sætte sig selv i spil, lade autoritet og faglighed udfordres og tage de svære diskussioner om brugen af religion og religiøsitet på museer.

Der er både erfaringer og læring af hente ved bredt at undersøge, hvordan religion og tradition bliver forstået og ved mere målrettet at inddrage såkaldte 'source communities' – måske særligt ved at inddrage dem, som ikke nødvendigvis er særlig godt repræsenteret i den fælles nationale historie og dermed heller ikke på de kulturhistoriske museer. Ved at øge fokuset på religionsperspektiverne i museernes arbejde kan de også være med til at sikre en bredere religiøs repræsentation i den fælles nationale historie og kulturarv.

Samarbejde mellem institutioner

“Religion – levende kulturarv” var et tværinstitutionelt samarbejde mellem flere museer og universiteter. Der er stor forskel på faglige traditioner og perspektiver på kryds og tværs, når man bringer flere museer og universitetsmiljøer i spil. I projektet oplevede vi, at denne diversitet kan blive en styrke, da det betyder, at kompleksiteten i arbejdet fastholdes, og mange forskellige konkrete erfaringer kommer i spil. Det er centralt at tale åbent omkring forskellene i perspektiver og arbejdsformer.

Konkret oplevede vi i projektet, at museerne generelt fik styrket opmærksomheden på teori og metoder, der kan benyttes til at belyse levende religion. Ved at inddrage og få adgang til universiteternes vidensbank i form af medarbejdere kunne museerne nemmere søge faglig støtte og svar i svære spørgsmål, som opstår i det praktiske arbejde med formidling af religion. De spørgsmål, som især blev diskuteret, er nu blevet samlet på hjemmesiden. Et håb er, at denne hjemmeside vil kunne hjælpe museer fagligt til at tage diskussioner om religiøse emner på museet.

Er andet udbytte af samarbejdet var, at religionsforskerne på universitetet blev tvunget til at tænke materialitet mere eksplicit, både i form af religiøse genstande, men måske i endnu højere grad religion som en del af byens praksis, historie og rum og inden for konkrete rammer af, hvad der kan komme i spil i udstillinger og formidlingsformater.

Det har været særdeles givende at kombinere projektets indledende fase med undervisning på universitetet. Dette skete både på Roskilde Universitet og Aarhus Universitet, og det gav os mulighed for at afprøve eksperimenterende metoder i samarbejde med de studerende. Som beskrevet i artiklerne “Religion på museer – som en del af et undervisningsforløb” og “Byen som religiøst hverdagsrum” gav det studerende en værdifuld mulighed for at udvikle deres kompetencer og var en virkeligt givende måde at arbejde sammen mellem museer og universitetsmiljøer.

En observation i projektet var, at universiteter og museer kan have forskellige kadencer i forhold til vidensindsamling og formidling. Helt firkantet kan man sige, at universitetsfolkene ofte har haft mest fokus på vidensindsamling og analyser, mens museet hele tiden har formidlingen og arbejdet med historiske kilder og materiel kultur i baghovedet. Dette gør, at det kan være svært for universitetsforskerne helt at forlige sig med, at workshopserne både havde karakter af formidling og af vidensindsamling, og museerne generelt har skullet indgå i en langsommere proces omkring overvejelser omkring metoder til indsamling.

Vi mener, at vi har lykkedes med at gøre begge dele samtidigt, og at vi dermed har lært noget centralt i om synergien mellem museums- og universitetsforskning, f.eks. hvordan man kan arbejde med undersøgelsesdesign, der tilgodeser begge behov. Alle disse erfaringer og overvejelser har givet alle projektdeltagerne meget med på vejen. Men dette projekt er først lykkedes, når det lever videre i nye og andre sammenhænge. Det handler for os om at være med til at give nogle værktøjer og perspektiver videre, så museumsansatte, studerende, forskere og alle andre med interesse for religion og kulturarv kan arbejde videre med dette og udvikle nye formater og perspektiver.

Vi håber meget, at denne udgivelse og vores øvrige materiale, blandt andet på hjemmesiden, kan bidrage til, at museer i Danmark tager udfordringen op med at se på religion som levende kulturarv.